

SCHRIJFONDERWIJS? Gebruik de computer!

Aan de lerarenopleiding van de Hogeschool van Utrecht loopt op het ogenblik het project ICT in het schrijfcurriculum. De projectgroep bestaat uit vier leraren Nederlands en Frans in het voortgezet onderwijs (van vbo tot vwo), een aantal studenten Nederlands en Frans en drie lerarenopleiders. Samen proberen zij ideeën en lesmateriaal te ontwikkelen voor een schrijfdidactiek waarin de computer een vanzelfsprekender rol heeft dan tot nu toe in de leergangen (Frans en Nederlands) te vinden is. Uitgangspunt van het project is dat de materialen voor iedereen beschikbaar moeten zijn. Het hier volgende artikel is de visie van één van de projectleden op een schrijfdidactiek waarbij de computer het schrijfonderwijs veraangenaamt, zowel voor leerlingen als voor leraren. De auteur geeft Nederlands, vandaar dat het accent ligt op het moedertaalonderwijs.

Illustratie: Pieter Leenheer.

Els Rutten

Schrijfonderwijs is natuurlijk meer dan leerlingen zonder meer stukjes laten schrijven. Fasering van het schrijfproces is erg belangrijk. We moeten afstappen van de in-één-keer-goed gedachte en leerlingen leren hun stuk te plannen en tijdens het schrijven te controleren en bij te stellen. Dat betekent dat de leerling eerst de communicatieve situatie die door een schrijfop-

dracht wordt opgeroepen, analyseert, het (communicatieve) doel van het gewenste stuk bepaalt en mogelijke inhoudsstructuren (behorend bij het doel en de tekstsoort) genereert. Herlezen (aan de hand van het doel) en herschrijven (aan de hand van zelfcontrole of feedback van anderen) zijn belangrijke aspecten tijdens het schrijven.

Gewenste schrijfdidactiek: gebruik de tekstverwerker!

Didactici zien het schrijfonderwijs het liefst als een aantal lessenseries waarin intensief aan de schrijfvaardigheid wordt gewerkt. De meeste leraren volgen echter liever het schoolboek, om vele voor de hand liggende redenen. Het rare is alleen dat in die schrijfdidactiek nog zo weinig gebruik wordt gemaakt van het allermooiste schrijfgerei dat ons op het ogenblik ter beschikking staat: de tekstverwerker. Misschien is het mogelijk om een compromis te verzinnen waarbij wel het boek gevolgd wordt en belangrijke uitgangspunten uit bovenstaande visie meer nadruk krijgen.

Het is belangrijk dat leerlingen leren zelfstandig tekst(soort)en te analyseren en te beoordelen en hun eigen teksten bij te schaven tot ze goed zijn. In de meeste schoolboeken wordt daar wel wat aan gedaan, maar als je in de praktijk gaat kijken hoe vaak leerlingen teksten zelfstandig analyseren en hoe vaak ze een tekst herschrijven, dan valt dat tegen. 'Zelfstandige' analyse is nog steeds vooral een kwestie van vragen-bij-teksten beantwoorden en herschrijfopdrachten worden vaak overgeslagen. Hoe kunnen we hier verandering in brengen?

Tip 1. Integreer het lees- en schrijfonderwijs en geef oefeningen op de computer

Allereerst zou ik ervoor willen pleiten om lezen en schrijven zo veel mogelijk te integreren. Zowel bij Nederlands als bij de moderne vreemde talen wordt in schoolboeken voor de basisvorming veel aandacht besteed aan leesstrategieën. Leerlingen leren zich op teksten te oriënteren door titels, tussenkoppen en layout te bekijken. Ze leren de opbouw van de tekst herkennen door naar inleiding, slot en alinea-verdeling te kijken. Ze leren doel en publiek van een tekst te bepalen en in veel gevallen leren ze ook tekstsoorten en hun specifieke kenmerken te herkennen.

Waarom zou je dit leesonderwijs niet ondersteunen door er (digitale) oefenteksten bij te maken waarbij leerlingen titels en tussenkoppen beoordelen en zo nodig herschrijven, een rommelige alinea-indeling verbeteren en het taalgebruik beter afstemmen op het publiek.

Als die tekstjes op de computer op te roepen zijn, is het herschrijven een fluitje van een cent. Geen moeite om overschrijven, of een verbeterde titel ergens los in een schriftje noteren, maar in een handomdraai een complete verbeterde tekst op het scherm toveren.

Uitwisselen met een buurman, elkaars oplossingen bekijken en beoordelen, eventueel nog wat veranderen en op naar de volgende oefening. Op deze manier kunnen in een hoog tempo veel teksten gelezen, geanalyseerd en zo nodig verbeterd worden. Tegelijkertijd oefenen leerlingen met schrijfactiviteiten, zonder dat ze voortdurend een geheel eigen tekst moeten bedenken. Ze leren echter wel titels te bedenken die echt op de inhoud slaan of die uitnodigen tot lezen, een fatsoenlijke alinea-verdeling te maken en te schaven aan taalgebruik.

Tip 2. Ontwikkel tijdens het lees/schrijf-onderwijs een beoordelingsschema

Het opstellen van een beoordelingsschema voor schrijfproducten is op zichzelf geen nieuwe gedachte. Sommige schoolboeken geven in de afdeling schrijven zo'n schema, maar heel vaak loopt dat niet parallel met de theorie die bij lezen wordt aangeboden. Mijn voorstel is om samen met de leerlingen een beoordelingsschema op te bouwen dat aansluit bij de leeslijn in de methode. Als in het eerste hoofdstuk bijvoorbeeld aandacht wordt besteed aan titels en tussenkopjes, maak je daar een eerste criterium van voor een beoordelingsschema. Leerlingen oefenen met het criterium bij een aantal (goede en slechte) voorbeeldteksten en passen het vervolgens toe bij het (onderling) beoordelen van zelf geschreven teksten. Op de bladzijde hiernaast een voorbeeld. In de eerste kolom staat steeds vermeld in welk hoofdstuk aandacht wordt besteed aan het criterium. De theorie is op deze manier gemakkelijk terug te vinden. Het voorbeeld is gemaakt voor een moedertaal-methode, maar het lijkt me aannemelijk dat ook in het vreemde talenonderwijs heel goed op deze manier gewerkt kan worden.

Tip 3: Laat leerlingen hun teksten op de computer schrijven

Op dit moment kan op de meeste scholen nog niet onbeperkt van computers gebruik worden gemaakt. Maar het is ook een feit dat op veel scholen veel minder met de aanwezige computers wordt gedaan dan zou kunnen. Er zullen echter weinig mensen zijn die het belang en het nut van de tekstverwerker ontkennen en daarom is het merkwaardig dat leerlingen nog zo vaak teksten met de hand moeten schrijven. Het is waar: op het examen wordt meestal nog met de hand geschreven en dus zullen leerlingen dat moeten oefenen, maar zeker niet altijd.

TITEL

De titel is goed gekozen	Ja, want: €de titel slaat op de inhoud van de tekst	Nee, want: €de titel heeft weinig te maken met de inhoud van de tekst	Advies:
Behandeld in hoofdstuk	€de titel maakt dat je de tekst graag wil lezen	€de titel wekt niet echt de nieuwsgierigheid van de lezer	

TEKST

De tekst is helder en overzichtelijk	Ja, want: €titel geeft duidelijk weer waar tekst over gaat	Nee, want: €titel is niet duidelijk	bijvoorbeeld:
Behandeld in hoofdstuk	€alineaverdeling is duidelijk herkenbaar	€alineaverdeling is niet duidelijk herkenbaar	bijvoorbeeld:
	€elke alinea gaat in op een apart onderdeel	€niet elke alinea behandelt een apart onderdeel	bijvoorbeeld:
	€tussenkopjes geven de hoofdzaak van de volgende alinea weer	€tussenkopjes slaan niet op de hoofdzaak van de volgende alinea	advies:
	€er is een duidelijke indeling in inleiding, kern en slot	€er is geen duidelijke indeling in inleiding, kern en slot	advies:

INHOUD

De tekst is prettig te lezen	Ja, want: €er staan geen onnodig moeilijke woorden in	Nee, want: €er staan onnodig moeilijke woorden in	zie markeringen
Behandeld in hoofdstuk	€de zinnen zijn kort en niet te ingewikkeld	€de zinnen zijn te lang of te ingewikkeld	bijvoorbeeld in regel:
	€er zijn geen hinderlijke herhalingen	€er zijn hinderlijke herhalingen	bijvoorbeeld in regel:
	€het taalgebruik is niet te moeilijk voor het publiek	€het taalgebruik is niet goed afgestemd op het publiek	bijvoorbeeld in regel:

Herschrijven en afwerken met het juiste gereedschap

Wie eist dat leerlingen hun teksten serieus beoordelen en bijschaven, gunt ze het gereedschap dat die klus minder moeizaam maakt. En wie eist dat leerlingen hun definitieve teksten met zorg vormgeven, gunt ze het plezier van mooie lettertjes, een mooie lay-out en eventueel illustraties. Als je toch aan de computer zit en de school is aangesloten op Internet, een Intranet of Kennisnet, dan is het downloaden van een plaatje kinderspel.

Onderling beoordelen

Beoordelen van elkaars teksten is in Word een leuke bezigheid. Als de optie 'wijzigingen bijhouden' (in het menu 'extra') actief is, worden alle wijzigingsvoorstellen van de beoordelende leerling rood gemarkeerd in de tekst geplaatst, met behoud van de oorspronkelijke tekst. Daarmee kan de oorspronkelijke auteur vervolgens weer aan de slag. Ook voor feedback van de leraar is deze optie waarschijnlijk heel wat efficiënter én effectiever dan de gebruikelijke krabbeltjes.

Afen toe samen een tekst schrijven

In je eentje een tekst schrijven is voor velen een moeilijke klus. Overleg met iemand anders kan enorm vruchtbaar zijn, zowel bij het conceptualiseren (welke invalshoek, welke argumenten) als bij de formulering (hoe zeg je dit zo precies, treffend, mooi mogelijk?). Samen achter de computer kun je ad libitum probeersels opschrijven, weghalen, verplaatsen, even apart zetten. Er is zelfs een speciaal programma: Collaborative Text Production, waarbij leerlingen een window delen. Meer informatie hierover is te vinden in 'Samen schrijven via Internet.', een artikel van Arja Veerman in *Didactief*, nr 10, december 1998.

Tip 4: Reserveer voor elke klas één uur per week het computerlokaal

Lesgeven is organiseren, liefst in duidelijke structuren. Veel leraren gebruiken de methode als basisstructuur. Wat daar aan de orde is, bepaalt wat er wordt gedaan. Bij die werkwijze kan het lastig zijn om een vrij computerlokaal te vinden op elk willekeurig moment dat de methode een lees- of schrijfles aanbiedt. Als je echter van tevoren weet wanneer je gebruik kunt maken van het computerlokaal, kun je vrij gemakkelijk de lessen zo plannen dat dan de computer-ondersteunde activiteiten plaatsvinden. Een bijkomend voordeel van een vast uur in het computerlokaal is dat de leerlingen eraan gewend raken en minder opgewonden van alles gaan zitten uitproberen.

Tip 5: Bouw als sectie of samen met andere scholen een databank met voorbeeld- en oefenteksten

Ideaal is natuurlijk een intern netwerk met een apart gedeelte van de harde schijf waar teksten en oefeningen in mappen geordend bij elkaar staan. In het computerlokaal kunnen de leerlingen eenvoudig naar dat gedeelte van de schijf verwezen worden. Maar niet iedere school is nog zover. Ook niet elke school heeft een zodanige eigen website dat daar oefenmateriaal voor leerlingen op kan worden gezet. Maar waarschijnlijk heeft wel elke school een scanner en een cd-writer. En ook daarmee kan gezamenlijk een snelwerkende databank voor gebruik binnen de school worden opgebouwd. Iedere talenleraar zoekt geregeld extra tekstjes of maakt extra oefeningen. Als men dat zelfgezochte materiaal door middel van scannen, downloaden of tekstverwerker digitaal maakt, kan het worden toegevoegd aan een gezamenlijk digitaal oefeningenbestand. De materialen kunnen, bijvoorbeeld per leerjaar, op cd worden gezet en via de cd-rom-toren toegankelijk worden gemaakt voor de leerlingen. Als dat technisch niet mogelijk is, kan er altijd nog met diskettes worden gewerkt. Die moet je alleen wel in voldoende aantallen kopiëren en dat is veel werk. Maar het is dan wel zo dat die ene zoekactie van een individuele leraar materiaal oplevert dat ook in latere jaren en ook voor collega's beschikbaar is.

Het is waarschijnlijk nuttig om een database te ontwerpen om de materialen toegankelijk te houden, maar als dat in het begin een te hoge drempel is, hoeft het niet meteen. Wel is het goed om bij elke tekst die wordt toegevoegd, een paar vaste gegevens op te nemen, bijvoorbeeld het niveau (klas 1, 2, etc) en de soorten lees/schrijf-activiteiten waar de tekst voor geschikt is.

Tegelijkertijd is het verstandig om ook landelijk aan zo'n oefeningenbestand te werken. De website-in-aanbouw van de Hogeschool van Utrecht: <<http://vakned.feo.hvu.nl/schrijfcurriculum/>> zou bijvoorbeeld een centraal verzamelpunt kunnen worden. Iedere school stuurt het eigen materiaal (oefeningen en teksten met opdrachten en correctiemodellen) naar de site en daar wordt het toegankelijk opgeslagen.

Op de site is nu nog geen doortimmerde database ontworpen, maar op den duur zal die (hopelijk) gemaakt worden. Als we daar met z'n allen, docenten, studenten, lerarenopleiders, aan bijdragen, kan het een rijke vindplaats van oefenmateriaal en lesideeën worden. ■